

44736

Pred 125 leti.

Zanimivosti iz prve dobe c. kr. kmetijskega
društva v Gorici.

44736

Nabral in o priliki

Kmetijske in gozdarske razstave v Gorici

svojim rojakom posvetil

ERNEST KLAVŽAR.

IZDAL IN ZAL. E. KLAVŽAR

TISK. HILARIJANSKA TISKARNA V GORICI

1891.

Pred 125 leti.

Zanimivosti iz prve dobe c. kr. kmetijskega
društva v Gorici.

Nabral in o priliki

Kmetijske in gozdarske razstave v Gorici

svojim rojakom posvetil

ERNEST KLAVŽAR.

IZDAL IN ZAL. E. KLAVŽAR
TISK. HILARIJANSKA TISKARNA V GORICI

1891.

44736

030018362

Ad excitandam populorum industriam.

Geslo c. kr. kmet. društva
v Gorici.

slavnostnem občnem zboru dnè 4. junija 1890 obhajalo je c. kr. kmetijsko društvo v Gorici 125. obletnico svoje ustanovitve. V isti namen priredilo je in otvoruje danes kmetijsko in gozdarsko razstavo, ktera naj vesoljnemu svetu obelodani uspehe 125 letnega vstrajnega delovanja.

Zadovoljno, da, ponosno se društvo lahko ozira na svoje dolgoletno, v mirnih in burnih časih neprenehoma vstrajno delovanje, h kateremu je je obudila za duševni in gmotni blagor Svojih ljudstev netrudna Cesarica, slavnega spomina

Marija Terezija

s premilostnim razpisom od dnè 4. junija 1765.

Za naše društvo, pa tudi v obče za naše kmetijstvo, ktero se je v teku 125 let po njem povzdignilo iz svojega skoro prvotnega stanja

do znamenitega razvoja, je torej današnji dan tem bolj pomenljiv, ker je v naši deželi kmetijstvo poglavitni vir življenja, tako da se po njegovem napredku ali nazadku ravna tudi napredek ali nazadek, sreča ali nesreča deželanov.

Hvaležnih src spominjamo se danes preslavne *Ustanoviteljice*, ktera se je s pravo vladarsko modrostjo, a ob enem z materno skrbnostjo v *Svojih* naredbah ozirala vedno tudi na posebne potrebe naše dežele.

Tako je z *Najvišim* sklepom od dne 24. aprila 1756. ustanovila kupčijsko oblastnijo za združeni grofiji; dne 6. avg. 1763. je izdala cesarski patent v prosep svilarstva in murboreje; z dekretom 7. maja 1766. je zapovedala zboljšati zanemarjena zemljišča oglejskega okraja, vsled česar so posušili 12 tisoč njiv ondotnega močvirja; s cesarskim patentom 5. maja 1769. je dovolila razdelitev občinskih pašnikov itd. itd. Zraven tega so tudi takratne vladne oblasti izdale v korist kmetijstvu in dotičnim obrtom marsiktero naredbo, iz ktere veje duh modre *Vladarice*.

Z ustanovitvijo našega društva pa si je postavila mogočna *Gospa* najlepši spominek, kateri uže skozi 126

let glasno spričuje Njeno vladarsko modrost, spominek, ki je, vedno zvest svojemu vzvišenemu namenu, tudi takrat trdno stal, ko so se v viharjih francoskega nasilstva rušile svete vezi, koje oklepajo našo pokneženo grofijo na preljubljeno Habsburško-Lotarinško rodbino, spominek, koji so prevzvišeni nasledniki velike Cesarice vselej povikšavali in lišpali z očitnimi dokazi svoje visokodušne dobrotnosti. In ta živi spominek je bil, je in če Bog da, ostane tudi za naprej našej deželi zaklad, iz kterega se sicer ne razsiplje sreča in bogatstvo, pa se vendar polagoma in po potrebi vlivajo vedno nove oživljajoče moči v naše kmetijstvo, da pod pogubnim vplivom mnogovrstnih sovražnikov, ki je v novej dobi tako neusmiljeno preganjajo, ne onemore, mariveč da se ohrani in da napreduje ter v družbi z razvijajočimi se obrtnijami zagotavlja eksistencijo namnoženemu prebivalstvu ljube naše domovine.

Povoda torej obilo, da kličemo danes iz dna svojih hvaležnih src:

SLAVA IN NEMINLJIVI SPOMIN VELIKEJ

Cesarici!

Kmetijsko društvo (Società d' Agricoltura) je imelo svojo prvo sejo dne 27. avgusta 1765. pod predsedstvom prevzv. gospoda Ivana Gašperja grofa *Lanthieri-a Paratico* in z vdeležbo gospodov družbenikov Antona grofa Rabatta, Karola Antona grofa Strassoldo, Karola Marije grofa Pace, Balda grofa Novelli in Franceta barona Taccò.

Pri tej seji je predsednik priobčil oznanilo ces. kralj. kupčijskega zbora od dne 24. julija 1765, izdano vsled milostnega sklepa dd. Gradec 22. junija in zraven tega tudi milostni sklep sam v odpišu, izdan vsled najvišega razpisa od dne 4. junija istega leta, po katerem sklepu se je ustanovilo v Gorici kmetijsko društvo in so blli imenovani za predsednika prevzvišeni gospod Ivan Gašper grof Lanthieri, za ude in društvenike pa gospodje grof Gvi-

don Cobenzl, grof Anton Rabatta, grof Karol Anton Strassoldo, grof Jakob Anton Coronini, grof Karol Marija Pace, grof Ludvik Attems, grof Julij Anton Strassoldo, grof Baldo Novelli, baron France Taccò in gg. brata Benigni.

Po istem najvišem razpisu je bilo dovoljeno, da se nadzorstvo razdeli med ude po raznih deželnih okrajih, potem društvu na voljo dano, naj sprejme kogar koli med svoje ude in zapovedano, da ima brž ko brž začeti svoje delovanje in o njem poročati vsako četrtoletje.

Zagotavljal je dalje razpis, da namerava nj. ces. kralj. apost. Veličanstvo nagrade podeljevati tistim družbenikom, kateri bi se odlikovali po posebnih najdbah ali koristnih nasvetih, prepustivši kupčijskemu zboru, da porabi po društvenih nasvetih vsako leto 300 gld. iz odkazanega mu kupčijskega denara (danaro commerciale) za to, česar bi vtegnila kmetijska družba potrebovati in za to, da se bo potem vsakdo vzbujal k napredovanju.

Sprejeli so se za soude gospodje grof Ferdinand Petazzi, grof Ferdinand Jeronim Lanthieri, grof Peter Anton Coronini, grof Pompej Coronini, grof Filip Edling, grof Josip Coronini, baron Karol Ludvik Soardi, baron Anton del Mestri, baron Ludvik Redeucig, baron Jakob Locatelli, Lenard pl. Buglioni; pridržal si je zbor, da sprejme še tiste, ktere bi mu predlagal družbenik grof Baldo Novelli za nadzorovanje njemu odkazanega okraja unstran reke Talja.

Za nadzorovanje kmetijstva v raznih okrajih razdelili so si gospodje družbeniki deželo tako-le:

Predsednik grof Ivan Gašper Lanthieri je prevzel goriško župnijo (faro) razun gora; — grof Josip Coronini šempetersko župnijo; — grof Ludvik Attems

župnije Miren, Renče, Pervačino in vas Doberdob ; — grof Filip Edling župniji Vogersko in Šempas ; — grof Anton Rabatta dornberško župnijo ; — grof Ferdinand Jeronim Lanthieri kaplaniji Kostanjevico in Vojsčico in vasi spodnje rifenberške grajščine ; — grof Guidon Cobenzl vasi zgornje rifenberške, štanjelske in žabeljske grajščine ; — grof Ferdinand Petazzi grajščino Schwarzeneck ; — baron Ludvik Redencig Ajdovščino in vasi kriške grajščine ; — Lenard pl. Buglioni vasi Tribušo in Lokve ; — grof Karol Anton Strassoldo Grgar, Čepovan, Banjšice sv. Lovrenca in kanalsko grajščino ; — grof Jakob Anton Coronini podložne mu vasi tolminskega glavarstva ; — grof Pompej Coronini podložne vasi istega glavarstva in bolško glavarstvo ; — brata Benigni biljansko župnijo ; baron France Taccò župnijo Ločnik, Mošo, Chiopris ; — barona Anton del Mestri in Jakob Locatelli korminsko župnijo ; — grof Karol Anton Strassoldo župniji Vileš, Faro, vikarjat Medejo in Gradišče ; — baron Karol Ludvik Soardi Rubije, Sv. Martin in Zagrajo ; — grofa Karol Marija Pace in Julij Anton Strassoldo sta razdelila med seboj župnije Oglej, Vilavičentino, Fiumičel, Terc, Červinjan, Rudo, jurisdikcijo Gambara in župnijo Romans ; grof Baldo Novelli vasi unstran Talja, ktere so se razdelile še med druge, po njem nasvetovane družbenike.

Dalje je sklenil zbor, da bo imelo društvo redne seje vsako drugo in vsako četrto saboto v mesecu in zraven tega zaradi nujnih stvari še kako izredno sejo in da se bodo vabili k sejam vedno vsi tisti družbeniki, kateri bodo v mestu, zvonanjim pa da se bodo naznanjali tisti sklepi, kateri bodo zadevali njihove potrebe ali koristi.

Družbenikom se je naložilo, da imajo redno po-

ročati o delih in napredovanji v dotičnih okrajih, da se sestavi potem skupno četrletno poročilo o društvenem delovanji po namenu cesarskega razpisa.

Določilo se je tudi, da se imajo vsi društveni sklepi zabilježevati v zapisnike in da imajo društvena poročila podpisavati vsi družbeniki nahajajoči se v mestu.

Zbor je sklenil, da vzame za tajnika Dominika Parcar-ja s plačo, kakoršno mu določi c. kr. kupčijski zbor. — Društvu je dal naslov "ces. kr. kmetijska družba v pokneženih grofijah goriški in gradiški," (*Società d'Agricoltura nelle principate Contee di Gorizia e Gradisca*,).

Pred vsem so si naložili družbeniki, da ima vsaki v svojem okraji pozvedeti stanje kmetijstva, uzroke, zakaj ono napreduje ali propada, kaj zavira, ali kaj vtegne zanaprej zavirati, da se ono ne more povzdigniti in slednjič sredstva, po katerih bi se pospešil kmetijstveni razcvit. O tem je imel vsakdo podati svoje poročilo.

Kdor bi se bil hotel pa posebno zaslužnega narediti, ta je imel popisati zemljišča svojega okraja, njihove lastnosti in lego, kako žito, kaka semena sejejo tam, razne načine obdelovanja, koliko žita sejejo na določenem prostoru in koliko ga pridelujejo, kaki so travniki, kako je razmerje med travniki in obdelanimi zemljišči, kako drevje rase najboljše in slednjič vse to, kar ima delati kmetovalec.

Potem se je naložilo družbenikom, da pozvedò in poročajo, koliko je v vsakem okraji neobdelane zemlje, ktera bi se dala z obdelovanjem izkoristiti, kako naj bi se obdelana zemlja še bolje obdelovala; kake kmetijske obrti so v navadi, kako bi se one zboljšale, in kake nove take obrti naj bi se uvêdle.

Dalje naj bi vsak družbenik ustmeno ali pismeno nasvetoval, kako naj se spopolnijo družbena pravila; naznanjal naj bi svoje mnenje, svoje iznajdbe in poskušnje v prosep kmetijstva in dotičnih obrtov in to ne samo gledè na njegov okraj, ampak z ozirom na celo deželo; enako naj bi razodeval tudi svoje dvombe, overe, prašanja in sploh vse, karkoli bi vtegnilo na kakoršen si bodi način pospeševati napredek kmetijstva.

Smatralo se je tudi, da je dolžnost vsakemu udu, po svoji moči spodbujati delavce svojega okraja, naj bodo marljivi, obrtni, naj ne posvečujejo praznikov z lenobo, ampak naj se po sv. maši združujejo h kakemu občini koristnemu delu, n. pr. naj popravljajo ceste, čistijo cestne jarke (grape), delajo jezove ob potokih in rekah, zboljšujejo pašnike z izrivanjem škodljivih rastlin in trebljenjem kamenja, nasajajo drevje na javne prostore, na bregovih rek. Družbenikom bo v posebno zaslugo, če bodo podučevali kmetovalce v razumnem kmetovanji in kedar se jim posreči kaka poskušnja, ali koristna znajdba, naj jo širijo po vsem svojim okraji in naj razkazujejo sami, ali po svojih prijateljih, kako poskušnjo izvrševati in znajdbo rabiti, da se kmetovalci prepričajo o njeni koristi.

V isti prvi seji je odobril zbor sledečo okrožnico, ktero je potem razposlal po deželi in priobčil tudi c. kr. kupčijski oblasti:

“Ker je materinska previdnost presvitle naše Cesarice za blagor njenih podložnikov ustanovila v pokneženih grofijah goriški in gradiški kmetijsko društvo v namen, da se zboljša ta tako potrebna in človeštvu tako koristna obrt, vabi društvo po javnem potu vse dobre rojake in prebivalce istih grofij, naj naznanjajo njemu ali njegovim društvenikom ustmeno ali pismeno

novice, poskušnje, znajdbe in lastno menenje o tem, kako naj se na najzdatniši način zboljšujejo zemljišča; pokažejo naj ledine, ktere bi tako ali tako obdelane dajale kaj pridelka, izrazijo naj svoje menenje, kako naj se zboljšajo zemljišča, ktera že kaj rodé bodi kot gozdi, njive, vinegradi, travniki, pašniki itd. s tem, da se jim pride v pomoč, ali da se obranijo; enako naj naznanjajo stvari, ki zadevajo vpeljavo novih kmetijskih obrtov, na primer mlinov za olje, za žaganje lesu, vinotiskalnic, kako se na najbolji način izdeluje predivo, kako se prede, pripravlja, izdeluje volna, kako se delajo jezovi, zagraje itd. Društvo zagotavlja, da bo vse prav radovoljno sprejemalo in da se bo tistim, kateri bodo nasvetovali zares koristne stvari in take, ki se dejansko sponesejo, ne samo zahvalilo ter jih vpisalo v javne imenike kot za javnost zaslužene osebe, ampak njihovo zaslugo bo naznanilo tudi po primernem potu celo do ces. kralj. prestola, da dobé tisto darilo, ktero odmenja milost Njenega Veličanstva z Najvišim sklepom 4. junija 1765 tistim, ki bi se s koristnimi nasveti odlikovali. Med nasveti in znajdbami pa, ktere bi kdo blagovolil naznaniti, bomo prednost dajali tistim, ktere bo lahko, kmalo in na priprost način izvajati in pa uže začetim stvarem, koje so zanesljivo koristne„.

“Ob enem se naznanja, da bo vsakemu, kdor bo mogel dati kako pojasnilo o kakem kmetijskem načrtu ali o kakej znajdbi, ktero naredi družba, ali se jej po drugih naznanijo, dovoljeno, da si vzame, ali da mu priskrbi tajnik odpis za prav majhno odškodbo„.

“Tako bo družba delila tudi semena ali rastline, ki jih bo imela, vsem, ki se za to oglasijo, samo da plačajo stroške ter zagotové, da bodo rabili seme za sedem setev in da ne bodo kupčevali s rastlinami„.

Dalje je sklenil zbor, predlagati ces. krl. kup-čijskemu zboru, naj dovoli, da se sme podeliti v vsakem izmed razdeljenih okrajev 10 gld. darila tistemu, kateri bi najboljše dovršil to ali ono kmetijsko delo ter bi ga v ta namen priporočal gospod društveni nadzornik dotičnega okraja.

Slednjič je sklenil zbor da priredi javno kmetijsko akademijo (zborovanje), ktere se bo smel deležiti vsak pošten državlján; razpravljali se bodo predmeti, kojih namera je povzdiga kmetijstva.

Poziv duhovenstvu.

Po sklepah prve seje sodimo lahko, kak duh je vél v takratnem kmetijskem društvu. — Ono je imelo kot ude s početka samo plemenitaše, a uže v drugi seji sta pristopila dva jezuita 00. Damiani in Rocher in v isti seji je zbor sklenil, povabiti duhovenstvo po deželi, naj pospešuje društveno delovanje. Dotična okrožnica se nam zdi zadosta zanimiva, da jo tu priobčimo :

“Ker je Njeno ces. kralj. apost. Veličanstvo Marija Terezija, naša premilostna Cesarica ustanovila v poknežih grofijah goriški in gradiški kmetijsko društvo samo v namen, da se pospeši javni blagor in olajša uboštvo, — spoznalo je isto društvo za primerno in dobro, prositi prečastite” gospode kurate, kateri oskrbujejo po vaseh poduk in dušno odgojo, naj v svojih privatnih in javnih govorih razlagajo ljudstvu, da se ni to društvo ustanovilo za drug namen, nego za to, da bo pospeševalo njih boljše stanje ter skrbelo, da ne bodo živeli v takih revah, ampak da bodo imeli boljše dohodke in v vsem večo srečo. Da merijo torej

yse pozvedbe, prepričanja in poduki gospodov udov kmet. družbe samo na to, da razjasnijo kmetovalcem, kako naj si zboljšajo zemljišča in dohodke, kako naj bolje izkoristijo svoje pridelke, kako uvêdejo nove pridelke v svojo korist, in kako naj na uspešen način porabijo svoj trud; — oni gg. družbeniki ne bodo nalagali najmanjšega bremena, ne bodo oblastno postopali, niti z močjo, mariveč si bodo prizadevali s prigovarjanjem, s praktičnimi poskušnjami, z darili izpodbujati marljivost kmetovalcev v njihov prid; potem pa bodo po gosposkah sporočali ces. kralj. dvoru kolikor o marljivosti in dobrovoljnosti pridnih delavcev, toliko o trdovratnosti in nemarnosti zanikernih, da se obdarijo zaslužni in dobrovoljni, a k dolžnosti primorajo zanikerni,.

“Družba se zanaša na iskrenost, previdnost in modrost Vašo, prečast. gospod, da izvolite podpirati v tem njeno delovanje spodbujaje in pregovarjaje farane, naj se poslužé dobrote, ki se jim ponuja in to tem bolj, ker vpliva to na korist vsake države bodi cerkvene ali posvetne, da se omeji lenoba, da se zmanjša število zločinov, ki jih ona rodi in da se prežene revščina faranov,.”

Prvi društveni tajnik.

Kmetij-ka družba je dobivala s početka po c. kr. kupčijskem zboru vsako leto 400 gl. državne podpore. 250 gl. je razdeljevala v 25 darilih po 10 gl. tistim, kateri so se v posameznih okrajih odlikovali v kmetijskih delih ali znajdbah; 150 gl. pa je potrošala za pisarnične in vse druge družbene potrebščine. Vlada ni dovolila, da bi imela družba, dokler ni pokazala kaj uspeha, svojega plačanega uradnika, ampak po-

služevati se ji je bilo za pisarijo uradnika (*attuario*) c. kr. kupčijskega zbora; toda že v seji 30. novembra 1765. se je ponudil in je bil sprejet za brezplačnega tajnika duhovnik pl. *Morelli*.

Za pisarja (*attuario*) pa je imela tajnika c. kr. glavarstvenega sveta, pl. *Filippusi*-ja, kteremu se je vsled najvišega sklepa dovolilo letnih 200 gld. plače.

Prva društvena kmetija.

Ker ni imela družba svoje kmetije, najela si je od deželnih stanov holmec „Rafut“ za goriškim gradom za kmetijske poskušnje. Zemljišča na Rafutu so bila takrat tako pusta in nerodovitna, da se ni nihče za nja oglasil, ko jih je hotela dežela na dražbi prodati. Kmetijska družba pa je plačevala od njih 4 gl. letne najemščine, katero malenkost so zahtevali stanovi samo za to, da so si zavarovali lastninsko pravico. Zemljemerec France Vicentini je napravil obris teh zemljišč in je prejel za to delo 3 „ongare“, menda ogerske cekine. Družba je razdelila Rafut deloma med kmete, kterim je dala poduk, kako ima vsaki svoj delež obdelovati, — ostalo pa je ohranila v lastnem gospodarstvu; na tem delu so posamezni družbeniki delali razne kmetijske poskušnje. Že leta 1766. so nasadili za poskušnjo nekoliko pitanega kostanja in zdi se, da se je poskušnja sponesla, ker vidimo še zdaj prav lepa kostanjeva debla na raznih mestih Rafuta, kteri je dan danes lepo obraščen in skoro ves obdelan, tako da je pravi kinč naše mestne okolice.

Leta 1768 in 1769 se je društvo pogajalo z oskrbništvom ženske bolnišnice, da bi od nje kupilo večji kos za kmetijo sposobnega zemljišča, — kar se

ji je tudi leta 1770 posrečilo. — Kupljeno zemljišče so razdelili med več družbenikov, katerih vsaki se je moral zavezati, da bo na svojem deležu delal to ali ono poskušnjo ter potem poročal ob uspehu. — To je bilo prvo kmetijsko poskušališče v deželi v pravem pomenu besede.

Predlogi proti kmečki lenobi.

V družbeni seji dne 14. decembra 1765 so se plemeniti gospodje mnogo bavili z vprašanjem, kako v okom priti kmečki lenobi in poljski tatvini; sklenili so, prositi vlado, naj bi odločila vsaj edno nedeljo v mesecu v namen, da bi kmetje po končani službi božji popravljali javne ceste in poti, čistili jarke (grape) itd. Lenuhe, kateri zanemarjajo posestva, naj bi jurisdicenti (gospodje, kateri so imeli sodno pravo) razvidne imeli in na primeren način silili k delu. Poljskim tatovom naj bi ne nalagali globe ali denarne kazni (*non castigare in ere*), ampak obsojali naj bi jih v primerno število dnin kacega dela; tako imenovane „sottanne“, to je najnižje vrste kmete, zasačene na poljski tatvini, naj bi primorali, da se preselè v Oglej, ali druge nezdrave kraje in da tam ostanejo. Ako bi pa zasačili izmed prvih take, kateri bi kljub naložene kazni še dalje kradli, takim naj bi se odrezal prvi krat košček ušesa, in če to ne pomaga, drugi krat košček družega ušesa, tretjič pa konec nosa.

Te predloge je družbeno predsedništvo v posebni spomenici priporočalo vladi; — iz poznejih obravnav pa nismo mogli posneti, ali jih je ona odobrila ali ne. Najbržé ne!

Pozneje je družba predlagala vladi, naj zapove, da se imajo takim osebam, ktere nečejo obdelovati zemlje,

*niti pečati se s kakim za človeško družbo koristnim obr-
tóm; odtegniti vse občinarske pravice (jus) in vsi užitki v
dotični občini, — dokler se ne poboljšajo.*

Prvi kmečki društveniki.

V seji dne 12. januarja 1766 je družba sprejela v svojo zvezo *prvega kmeta*, kolona *Šimena Viola* iz Brume pri Gradiški, kateri je bil znan izgleden kmetovalec, v seji 1. marcija istega leta pa kmeta J. Gerin-a iz Vileša. Obema je dala nalogo, naj vsak v svoji občini s poukom in dobrim izgledom pospešuje razumno poljedelstvo. — K zboru dne 29. septembra 1766 sta pripeljala imenovana kmeta štiri svojih učencev; gospodje so jih izpraševali o raznih kmetijskih stvareh in ker so se prepričali, da so se res mnogo naučili, podelili so vsakemu 1 gl. darila.

V seji dne 3. januarja 1767 je družba imenovala posebno strokovnjaško komisijo, ktera je izpraševala k sejam povabljene kmete iz raznih kmetijskih strok. Izpraševatelji so bili grof Ludvik Attems, jezuit o. Damiani, Primicerio (cerkveni načelnik) pl. Baronio in zemljemerec France Vicentini. Kmetje, kateri so dobro odgovarjali, prejeli so po 1 gl. nagrade.

Darila za kmetijske namene.

V seji dne 12. aprila 1667 je sklenila družba naprositi vlado, naj spodbuja ljudske učitelje, da bi podučevali tudi v kmetijstvu. Tistim, kateri bi se v tem odlikovali, naj bi podeljevala sreberne svetinje z napisom na eni strani: *Maria Teresia Imperatrix Regina amore publicae felicitatis*, na drugi strani pa: *Optimo*

agricultori. Dečkom pa, ki bi se z ljubeznijo in uspehom učili kmetijstva, naj bi velela podariti tudi svetinje tako velike, kakor so bile stare petice (*della grandezza d'una Petizza*) z enakim napisom na eni strani, na drugi pa: *Candidato agriculturæ bonæ spei*.

Ker govorimo o darilih, čujmo, za kake namene je kmet. družba v prvih letih sploh razpisavala in podeljevala darila!

V seji dne 1. marcija 1766 je določila 25 gl. v dar tistemu, kateri bi našel v deželi dober *premogov rudnik*. V isti seji je dovolila 10 gl. nagrade za najboljšo *živo ograjo* (plot) posebno na cesti med Gorico in Solkanom.

26. aprila istega leta je sklenila pospeševati *kovrino prejo*; — rastline (*dioica*) so sušili, potem v vodi ali na rosi plevhali in slednjič predli; — za vsako „*libro*“ take preje je družba razpisala 1½ liro darila. V isti seji je sklenila: Vsaki, kdor nasadi 25 *oljk* brez škode drugim pridelkom, dobi eno leto po tem, ko se drevesca vkoreničijo, 4 gld. darila. Dne 9. naslednjega avgusta je družba razpisala premij 6 gld. za najobilniši pridelek *žafrana*. — 23. istega meseca je določila podariti 6 *ongarov* tistemu, kateri bo z javnim spričevalom dokazal, da se je na tržaškem trgu l. 1768 odličil z najboljšim *likerjem*, pridelanim l. 1766 iz domačega vina. — 22. novembra 1766 je sklenila podeliti 20 gld. darila tistemu, kateri bi prvi kanalizoval kak suši podvržen travnik in ga po tem načinu naredil rodovitnega. Ob enem je obljubila primerno nagraditi tistega, kateri bi znašel najzdatniše sredstvo za pokončevanje mrčesov, kakor kobilic, gosenic, murčkov in dr. — V seji 20. decembra 1766 je sklenila družba, da se ima podeliti svetinja vredna 20 „*ongarov*“ tistemu, koji bi sestavil izvrstno razpravo o

sledenih vprašanjih: 1. Kako uspešno nadomestit, kolikor premanjkuje gnoja? 3. Kteri naraven ali umeten gnoj je najboljši z ozirom na pridelek in na zemljišče? 4. Kako se hrani gnoj? Že takrat se je gospodom zdelo, da vtegne s časom pomanjkavati drvi in lesu v mestu in okolici in zato so ponudili 1 gld, za *vsake pol njive pogozdenih občinskih zemljišč*, ktera bi v goriški okolici *nedotaknena* ostala skozi 5 let.

Za leto 1767. je družba razpisala naslednja darila: 25 gld., komur bi našel premogov rudnik v deželi; 12 gld., komur bi našel dobro ležišče v nemljive šote; 12 gld., komur bi istaknil mjlno zemljo (terra sapponaria) čisto fino, tolsto, raztopljivo in penečo v vodi, kakor mjilo; — 25 gld., komur bi napravil najboljši načrt, kako izrediti v naši deželi zadosta volov in koštrunov za porabo v naših mesnicah; 12 gld. tistemu, kteri najboljše dokaže, kaka piča in koliko je more služiti govedi, ovcam in kozam namesto trave in sena.

Pisani in tiskani poduki.

Pa ne samo z darili, ampak tudi s pisanimi in tiskanimi poduki je družba uže v prvi svoji dobi pospeševala kmetijski razvoj na Goriškem.

Leta 1766. je razposlala po deželi 1000 iztisov poduka o sredstvih, s kterimi se uspešno preganja *snet* iz žita, in enako število knjižic o *pripomočkih zoper goveje kužne bolezni*; oba poduka je spisal neki *Monsieur Jllie*.

V seji dne 22. marca 1767 je sklenila družba razglasiti pripomoček, kako pokončevati travnikom škodljive krte: V lugu kuhani orehi naj se pokladajo v lukinje novih krtin in lukinje naj se zopet zakrijejo se

zemljo. Kedar sne krt košček tacega oreha, mora poginiti.

Družba je po predlogu zemljemerca Fr. Vicentinija priporočala v posebni okrožnici svojim udom, naj pospešujejo, kolikor morejo, setev *detelje*. Izmed 80.000 njiv orane zemlje v obeh takratnih grofijah goriški in gradiški, naj bi se jih vsaj 20.000 posejalo z *deteljo*.

Leta 1767. je cesarski dvor poslal po glavarstvenem svetu nemški sestavljeni poduk, *kako krompir sejati*. Družba je dala ta poduk prevesti v italijanščino in razširiti po deželi; gospodje družbeniki pa so dobili nalog, naj se prepričajo, kako in s kakim uspehom sadè kmetovalci novo rastlino.

Dne 17. januarja 1767 se je deležil družbene seje predsednik štajerskega kmetijskega društva grof *Purgstall*; mej drugim je pokazal zbranim gospodom *krompirjevo moko* obljubivši, da pošlje v kratkem poduk, kako se ta moka dela in pripravlja.

Svilorejske stvari.

Družba je uže koj s početka posvetila svojo posebno skrb razvoju *sviloreje* in je v tem podpirala vladu, ktera je bila že pred letom 1765. namestila necega Gašperja *Maurini-ja* kot nadzornika murbenih zasadov na Goriškem. Neki gozdarski pisar, Anton *Comini*, je predlagal, naj se žive ograje delajo iz murbinega drevja. O tem se je mnogo razpravljalo in poskuševalo, a pokazalo se je slednjič, da predlog ni bil praktičen. Nasajali pa so murbe posebno po občinskih pašnikih in ker so pri tem delu puščali skopano kamenje na površji, s čemur se je kvarila paša, opomnjala je družba kmetovalce, naj tako kamenje potrebjó s pašnikov.

Pri seji dne 21. avgusta 1770 je društvenik Ludvik baron Radieucig razlagal, kako treba valiti svilodno seme, kako se ono tehta in koliko listja potrebujejo sviloprejke za svojo hrano.

Priporočal je to-le pravilo:

„Najprej treba seme stehtati; če je na platnu, pomoči je dobro z mornim vinom in potem postrži jajčica z nožem prav na rahlem na papir, da se posuše.“

„Če je seme na papirji, položi razgrnen papir na slamnjak, pokrij seme z drugim papirjem, raztegni žimnico po vrhu, vleži se na njo in če moreš, zaspi, — na ta način se ti zvalè črviči.“

„Kedar tehtaš seme, postavi na drugo stran tehtnice papir enak onemu, na katerem je seme in tako pozveš pravo težo. — Unca se razume na tanko ali na debelo mero. Da izrediš sviloprejke iz ene unce semena, potrebuješ 2000 liberc listja (1 liberca = 28 uncam) in dale ti bodo pridelka 130 liberc; za tanko stehtano unco pa treba 1500 liberc listja in če pojde vse po sreči, dobiš 100 liberc mešičkov (galete).“

Prepoved skupne paše.

Do leta 1766. so kmetje svobodno pasli ovce ne samo po občinskih zemljiščih, ampak po končani žetvi tudi po privatnem posestvu. Kmetijska družba pa se je mnogo potezala za to in slednjič je tudi dosegla, da je vlada tako svobodno pašo prepovedala z opominom, da sme vsak lastnik svoje ovce pasti samo na lastnih zemljiščih.

Pašniki nekterih občin, posebno štandrežki, mirenški, vertobjanski, pečanski, rupenski, ločeniški, vilanovski, marjanski so bili leta 1766. še v prežalostnem stanju; niti toliko ni rastlo na njih, da bi bilo

zadostovalo za pašo, in ker so bile občine tako nemarne, da niso hotele ničesar storiti za zboljšanje svojega posestva, priporočala je kmet. družba glavarstvenemu svetu (Consiglio capitanale), naj jih prisili, da ima vsaka izmed njih v naslednjih letih vsaj po eno njivo občinskega zemljišča zorati in jo nasejati sè semenom, koje bi priskrbela družba. Glavarstveni svet je na to koj dal nasvetovano zapoved in sicer je zaukazal dotičnim občinam, naj na zorano občinsko zemljišče sejejo deteljo.

Kmetijske novosti.

Leta 1765. je začel grof Anton Coronini na Tolminskem izdelavati *sir* po moravskem načinu.

Leta 1767. je družba priskrbela z Ruskega nekoliko *rigajskega lanenega semena*, ter je poskusila sejati. Ne vemo, kako se je sponesla poskušnja: danes se prideluje lan v naši deželi le še v nekterih viših legah na Cerkljanskem, Tolminskem in po Banjšicah.

Ker je bilo v takratni dobi občno menenje, da se živali bolje sponašajo, kedar prihajajo iz gorskih krajev v mrzle, naprosila je družba vlado, naj jej preskrbi nekoliko *jarcev* sè Španskega, da se uvede dotično žlahtno pleme v naše kraje. Vlada ni menda vstregla tej želji; zato pa je društvo pozneje naročilo nekoliko ovac iz južnih Tirolov in s ciperskega otoka.

V seji dne 22. avgusta 1767 se je poročalo o prvi poskušnji sè setvijo *detelje* na Goriškem (v Ločniku). Ker je bil uspeh prav dovoljen, vdomačila se je detelja polagoma po celi deželi.

Leta 1770 so delali društveniki na Rafutu in na novem društvenem zemljišči obširne poskušnje s *krom-*

pirjem. Imeli so rudeč in bel semenski krompir. Setve so se v obče dobro sponesle; zato je družba skrbela, da so začeli posebno po Brdih in po gorskih krajih novo rastlino saditi. V ta namen se je, kakor po navadi obrnila do duhovščine, in jo prosila, naj „*inter missarum solemniam*“ — (med sv. mašo) izpodbuja in podučuje ljudstvo, da se poprime teh prekoristnih nasadov. In zares se je od tiste dobe čedalje bolj širil krompir po deželi, ter je, zlasti v gorah, postal kmalo neobhodno potreben vsakdanji živež.

Strojarski stroj.

V prvih treh letih se je mnogo razpravljalo o tem, da bi se za *strojenje* kož ne rabil samo hrastov lub, ampak tudi hrastov les. Družbenik d.r. *Torre* je v seji 19. julija 1766 kazal kalup (model) stroja, s katerim bi se v ta namen drobil les in je razlagal, koliko dobička bi imeli strojarji po tej znajdbi. Ker se je nekdo ponudil, da naredi tak stroj na lasten račun, sklenila je družba ponuditi 30 gld. tistemu, ki bi ga prvi dobro zložil. Ko je bil stroj napravljen, delali so dolgo časa poskušnje ž njim; strojili so kože z hrastovim lubom in lesom, primerjali te in one, zaslišali menenje domačih in tržaških mojstrov, a slednjič je prejela družba dvorni dekret 11. febr. 1766, po katerem se je odsvetovala raba hrastovega luba in lesu za strojenje kož, ker se na Goriškem hrastov les lahko porabi za ladije, ko se stroj dobiva od drugod n. pr. z Štajerskega in z Ogrskega.

Čudovit stroj.

V seji dne 19. julija 1766 so gospodje sprejeli v družbo necega kovača Jakoba *Benedet-a* kot podvzet-

nega moža posebno za izdelovanje strojev. Znašel je nov stroj, s katerim se orje, kopa in seje ob enem. Družba mu je naročila, naj izdela stroj po predloženem modelu in mu je v ta namen predplačala 40 zlatih z dostavkom, da dobi vrh plačila še primerno nagrado, če se njegova najdba sponese. Benedet je zložil stroj; toda ker je bil v mnogem oziru pomanjkljiv, naročila mu je družba, naj ga popravi in dopolni in v ta namen je prejel zopet 15 gld. V seji 22. novembře 1766 se je priponudil Benedet, da napravi drug stroj za oranje, s katerim se bosti orali in kopali hnadu dve brazdi. Družba mu je naročila, naj napravi in predloži model. Pozneje ne bemo o Benedetu in njegovih najdbah nič drugega več, nego da mu je družba dovolila še 10 gld. odškodbe za stroške, ki so jih prizadele poskušnje. O njegovih umetnih plugih ni dan danes nobenega sledu več.

Prva papirnica.

V seji 1. febr. 1766 je bila na dnevnem redu spomenica, ktero je podal mlinar Josip Zanutig, da napravi v tej deželi prvo *papirnico*; ponudba je šla s priporočilom v cesarsko potrdbo. Kako jo je vlada rešila, o tem ni nobene vesti v družbenih zapisnikih.

Kmečka pravila o žitnej setvi.

Naše kmete bo zanimalo pozvedeti, kaka kmečka pravila so veljala v naši deželi pred 125 leti o žitnej setvi. Družbeni strokovnjak, kmet Viola, je odgovoril na vprašanje, kdaj naj se seje pšenica in kdaj drugo

žito, tako-le: Pravi čas, v katerem naj se seje pšenica, je po prvem kraju septembrove lune; poprej naj se navozi na njive gnoj, ki se mora raztrositi o stari luni.

Za turšico pa je raztrositi gnoj 8. ali 10. maja in o stari luni in sejati je turšico vedno o stari luni; kdor jo seje o novi luni, ne dobi popolnega pridelka in nevarno je, da pridejo črvi v zrnje; pazi naj se tudi na to, da se turšica nikdar ne seje o polni luni, ker ni upati popolnega pridelka. Viola je rekel, da govori po svojih skušnjah.

Da se žito obvaruje škode, katero mu prizadevajo megla, rosa in morda tudi tako imenovane slane vode, nasvetoval je nekdo sredstvo, katero so uže drugod z uspehom (?) poskušali. Dva naj nategneta vrčico čez njivo in jo držita tako visoko, da bo segala do srede klasja; s tako nategneno vrčico naj potem tečeta vsak na svoji strani od enega konca njive do drugega. Tako se otrese z rastlin škodljiva vlažnost in prežene se okuženje.

Predsedništvene zadeve.

V seji dne 30. maja 1767 je zadnjikrat osebno predsedoval grof. Ivan Gašpar *Lanthieri*. Preselivši se na Dunaj pridržal si je predsedništvo ter imenoval za svojega namestnika grofa Karola *Strassoldo*. On sam se ni nikdar več povrnil, a ostal je vendar pravi družbeni predsednik in protektor do svoje smrti in še dolgo po tem ni imela družba pravega predsednika, ampak vodili so jo podpredsedniki ali ravnatelji.

Omejitev trtoreje.

Pri seji dnè 21. avgusta 1770 se je pritoževal društveni kancelar Alfonz grof Portia, da kmetje ne spoštujejo cesarskega ukaza, po katerem je *prepovedano trte saditi* na razdeljenih in v boljšo kulturo spremenjenih občinskih zemljiščih, ampak da je več njih napravilo take nasade. To zavira, je rekel, da se ne seje še več prepotrebneга žita in *preobilost vinskega pridelka* (!) tlači in uničuje njegovo ceno. Predlagal je, naj se družba obrne s prošnjo do cesarske vlade, da z ostrimi naredbami zapreči take prestopke.

Zbor je *soglasno* potrdil ta predlog, naročivši poročevalcu kot vladnemu svétniku, naj se osebno potruži na pristojnem mestu, da izprosi potrebnih naredeb. — To so bili pač srečni časi, ko je trebalo še zavirati, da ne bi kmetje pridelovali *preveč* vina!

Podnebna opazovanja.

Društveni kancelar grof Alfonz *Portija* je predlagal in odbor je sklenil v seji dne 19. decembra 1767, da se imajo prirediti „*meteorologične table*“, po katerih se bodo pozvedavale podnebne premembe in delali poskusi. V ta namen naj se kupi 6 dobrih barometrov in toliko termometrov. Ta sklep se je zvršil in to lahko zmatramo kot ustanovitev prve meteorologične postaje v Gorici.

Najdbe premoga.

Pozivljana po cesarski vladi je kmetijska družba leta 1768 mnogo pozvedavala po premogovih rudnikih na Goriškem. V ta namen je razpisala darilo 25 gld.,

koje bi prejel vsak, kdor bi našel dobro žilo te prekoristne rude. Prva sta se oglasila dva *Šebreljana* in sicer je našel Peter Škvarca tako žilo pol čevlja visoko na svojem zemljišči „v Jablanci“, Martin Krivic pa drugo en čevlj visoko na občinskem zemljišči „v Lomu“. Društvenik in takrat imenitni veščak *Scopoli* v Nemški Idriji je potrdil, da je najdena ruda zares pravi premog in na to sta kmeta prejela vsak svoje obljubljeni darilo. — Ko je pa imenovani veščak pozneje rudo še enkrat natančneje preiskal, prepričal se je, da je imel le eden izmed poslanih mu uzorcev lastnosti pravega premoga in sicer uzorec iz obč. zemljišča „v Lomu“.

Tudi Tolminec Matija Logar se je oglasil, da je našel premogove žile v Tominski, v Kamenci in Zadlasu, a zdi se, da preiskave niso dognale zaželenega rezultata. Sploh je ostalo vse zasledovanje premoga na Goriškem — jalovo.

Stare bovške razmere.

Kako je skrbno okó slavne cesarice in njenih modrih svetovalcev segalo v vse kote širne Avstrije, in na dragi strani kako previdno in temeljito je znala kmet. družba pojašnjevati deželne razmere in nasvetovati primerna sredstva v prospeh ljudskega blagra, — kaže nam prav očitno razprava v družbeni seji dne 27. maja 1769. V njej se je prečital dvorni odlok z dnè 21. aprila istega leta, s katerim je cesarica zapovedala, naj se pozve in nasvetuje, kako pomagati ubogim prebivalcem *bovskega* okraja, da se bodo mogli doma preživljati: Ali bi morda ne kazalo izboljšati živinorejo, ali priskrbeti za boljše poljedelstvo, ali uvesti čebelorejo, ali zgraditi kako tvornico, ali kako drugače?

Družba je po vestni razpravi te zadeve odgovorila v posnetku tako - le:

Najboljše pridelke dobiva prebivalstvo od živinoreje, torej treba pred vsem skrbeti za zboljšanja na tem polji. Od poljedelstva si v bovškem okraju ni mnogo obetati, ker so zemljišča plitva in pusta, ker je zima huda in so sploh neugodne razmere; nekoliko bi se pa vendar lahko storilo tudi v prid poljedelstva. A največa skrb naj bi se po vsakem načinu odmenila živinoreji, od ktere dobiva ljudstvo teleta, maslo, sir, skuto, jagnjeta, volno, sploh same take stvari, ktere so za vsakdanjo rabo in mnogo koristijo. Vpeljava ovac z dobro volno bi vmogočila izdelovanje volnenega blaga; sicer bi Bovčani volno ali volneno prejo lahko prodajali tudi na sosednje Koroško, kder so v nekterih fabrikah začeli izdelavati sukna.

Slaba navada, kterej se je vdalo ljudstvo, da rado pohaja, da ostajajo nekteri cela leta zvun domovine, morala bi se po ostrih postavah zatreti. Močni ljudje se klatijo kot berači po drugih deželah, kder se napijejo tujih načel škodljivih zdravju, njihovemu stanju in celò veri. Vrnivši se domov, pojedò kmalo malenkost, ktero so si nabrali v beraško bisago in potem se poberejo zopet s trebuhom za kruhom.

Še druga razvada se je vkorenčila na Bovškem, da se namreč za obdelovanje sposobna zemljišča delè v toliko kosov, kolikor smov je pri vsakej hiši. Zato se tako razdrobljajo premoženja, da ne morejo več preživljati družin, ktere so vsled tega primorane, zaslužka ali sploh živeža iskati po širnem svetu. To bi se moralo z vso postavno ostrojtjo zaprečiti.

Da bodo ljudje lahko ostajali in živeli doma, naj se pečajo s prejo lanu in volne, s tekanjem in drugimi domačimi obrtnijami; — tudi čebeloreja bi ne-

koliko pomagala. Slednjič naj si oskrbniki dotičnega okraja k srcu vzamejo skrb za ljudstvo, naj je podučujejo, navajajo k delavnosti in obrtnosti, da bo de s časom sposobno za vse to, s čemur si bo moglo samo pomagati iz gospodarskih stisk.

Družba je pozneje na posebno cesaričino povelje še večkrat pretresovala, kako pomagati Bovčanom. Najbolje pa je skrbela za povzdigo ovčje reje na Bovškem. L. 1870 je nakupila 50 jarcev padovanskega plemena; te je razdelila med razumne in vredne kmetovalce, ktere je ob enem opominjala, naj skrbno redè izročene jim živali, naj si prizadevajo zboljšati po njih domačo revno pleme in naj bodo potem marljivi tudi v pridelovanju volnenega blaga.

Zgorej navèdeni nasveti kmet. družbe so jako zanimivi tudi gledè na današnje gospodarske razmere na Bovškem ter nas skoro silijo k temu, — da primerjamo, kako je bilo takrat in kako je danes. Ali smo na dežju, ali smo prišli pod kap?

Ljudske razmere na Tolminskem, v Brdih in na Krasu.

Kakor za Bovško skrbela je slavna cesarica tudi za druge strani naše dežele, o kterih je pozvedela, da živi njihovo prebivalstvo, če treba, v še večej revščini od Bovčanov.

Ko so se leta 1771 popisovali mladenčji za vojno službo, pozvedela je vojaška oblastnija in naznanila cesarskemu dvoru naslednje nedostatke:

1. Da se mladina na Tolminskem in v Brdih prepozno telesno razvija; tega je krivo, da morajo otroci prezgodaj težka dela opravljati, in da se *mladenčem dovoljuje ženiti se uže v 14. 15 in 16 letu.*;

2. da kmet v omenjenih krajih nič ne poseduje;

3. da družinski očetje delè svoja premoženja v toliko deležev, kolikor je sinov pri hiši in da

4. vsled tega nastane preveliko razkosanje zemljiščnega posestva;

5. da, — ker se zaradi tega podaniki ne morejo vzdrževati — zgubè ljubezen do domovine, do vladarja ter se radi vmikajo v sosednjo beneško deželo in tam živè;

6. da je goveda v dotičnih okrajih revne rašče in da jo treba nadomestiti z večjim plemenom in pa uvèsti konje;

7. da je vse polno neobdelanih zemljišč;

8. da živi posebno prebivalstvo na Krasu v skrajnem uboštvu in da mora većinoma beračiti; da je tam mnogo neobljudenih hiš;

9. da pomanjkanje vode in velike suše uničujejo pridelke ter tlačijo s tem ljudstvo v revščino.

Te opazke je družba priobčila svojim za dotične kraje postavljenim nadzornikom, da poročajo, ali so popisane razmere resnične ter nasvetujejo, kako bi se moglo najizdatniše pomagati.

Pregledali smo vse zapisnike do konca leta 1775 — pa nismo nikjer našli nobenega poročila o tej zadevi.

Razprave o razdelitvi občinskih zemljišč.

V letih 1770 - do 1775 je družba prav pogostoma in vsestransko razpravljala vprašanje, ali kaže v občnem interesu deliti občinska zemljišča med občinarje v last, ali je bolje, da se ohrani na njih skupna paša. Po mnogo strani dolgi govori *pro* in še daljši *contra* so od besede do besede zapisani v družbenih

zapisnikih. Iz Furlanije so dohajale celò deputacije, ktere so nujno prosile, naj se za božjo voljo prepo-vedò razdelitve; tudi gospodje grajščaki so večinoma zagovarjali ohranitev skupne paše — in tako je ta-krat prav močno prevagovalo razdelitvam protivno mnenje. — Slednjič so vendar naši sodeželani v po-
litičnem okraju gradiškem prvi razdelili svoje občin-
ske pašnike in prvi odpravili skupnost paše in drugih
užitkov, ko je gorska stran dežele, žalibog, še le v
najnovejšem času prišla do boljšega spoznanja in do
enake rešitve prevažnega gospodarskega vprašanja.

Pogled v poznejo dobo.

Zbirka sejnih zapisnikov prve dobe našega društ-
va sega samo do konca leta 1775; zvezek obsegajoč
zapisnike naslednjih 20 let se je žalibog pozgubil, ali
je pa obtičal v kakem privatnem arhivu. Vsi poznejši
zapisniki od leta 1796 do 1845 so čedno odpisani in
v zvezke zbrani za vsako desetletje posebej. Ta ob-
širna zbirka društvenih obravnav obsega ogromno mno-
žino jako zanimivih podatkov ne samo o našem kme-
tijstvu, kako se je v teku časa polagoma razvijalo,
ampak o kulturnem napredovanju in razvoju naše de-
žele sploh; kajti v deželi, v kateri je kmetijstvo glavna
žila, glavni vir življenja, je naravno, da se osoda de-
želanov tesno oklepa kmetijstva, da je torej njihov
kulturni razvoj večinoma zavisen od kmetijskega na-
predka.

Iz teh sejnih zapisnikov posnemamo, da se je
naše deželno plemstvo uže od prvega početka do no-
veje dobe skrbno potezalo za zboljšanje domačega
kmetijstva, da je našlo v tem plemenitem prizadevanji
vedno krepko podporo pri duhovščini, pa tudi med

drugimi domoljubnimi razumniki, da so v delovanji za povzdigo posameznih kmetijskih strok in dotičnih obrtov med seboj tekmovali najveljavniši možje v deželi brez razločka stanu in narodnosti in da je to skupno blagotvorno delovanje in tekmovanje jako dobrodejno vplivalo na domače razmere.

Po smrti prvega predsednika in po krovitelja grofa Ivana Gašperja *Lanthieri*-ja — ni bilo dolgo let nobenega pravega predsednika več, mariveč je vodil društvo podpredsednik grof *Strassoldo*... in za njim grof *Thurn* France, ali kakor je navadno njegovo ime pisano v zapisnikih, *della Torre*, katerega je družba še le pri seji dne 3. marcija 1815 imenovala pravim predsednikom. Ob enem si je bila izbrala za ravnatelja grofa Ivana Krst. *Coronini-Cronberg*, starega očeta njegove prevzvišenosti našega sedanjega predsednika. Ta dva gospoda sta zdaj ta zdaj uni predsedovala družbenim sejam do leta 1826, ko je bil predsednikom imenovan *Mihael Coronini-Cronberg*, jurisdicent na Cingrofu.

Leta 1822. so sprejeli v odbor vrlega našega rojaka monsig. *Valentina Staniča*, kateri je bil potem do svoje smrti zvest in neutrudljiv ud, dolgo let odbornik in mnogokrat predsednikov nadomestnik. Kot ud ni zamudil nobenega zbora, kot odbornik nobene seje in zajemaje iz bogatega zaklada svojih skušenj in znanosti trosil je zdrave kmetijske nauke in modre svete med sodružbenike.

V zboru dne 21. novembra 1833 so imenovali predsednikom grofa *Ivana Krst. Coronini-Cronberg*, zgorej omenjenega; on je vodil društvo štiri leta. V njegovi dobi in sicer pri seji dnè 16. junija 1835 je bil za družbenega tajnika meščen g. dr. *Karol Doljac*, sedaj nestor goriških odvetnikov in predsednik odvetniške

zbornice. On je brezplačno tajnikoval neprenehoma 10 let.

Leta 1837 si je družba izbrala predsednikom r. prezvišenega knezo-nadškofa *Franca Ksaverija Lušin-a* in z dvornim dekretom 19. oktobra istega leta je bila potrjena ta volitev.

Ta preblagi mož, kojega spomin ostane vedno živ v deželi, dokler ne vsahne zadnja solza v siromoštvu hirajočih deželanov, — vstrajal je med vsemi predsedniki kmetijske družbe najdalje na svojem mestu. Ostavil je namreč svojo častno službo še le po letu 1848. Pa ne, da bi kedo mislil, da je kot knezo-nadškof samo sè svojim vzvišenim dostojanstvom častil društvo, kojemu je stal na krmilu. Nikakor ne! On je tudi s krepko in spretno roko vodil izročeno mu krmilo. Predsedoval, je malo da ne, vsem sejam in zborom in skrbel je ves čas zato, da je društvo zado-stovalo svojej blagotvorni nalogi. Kakor je bil velik dobrotnik vsem siromakom, tako je tudi vestno za to skrbel, da se z izdatnimi sredstvi in v prvi vrsti z razumnim kmetijstvom zapahne vir siromaštvu. Bil je v tem oziru zares uzoren velik pastir, izgled pravega duhovnika.

Za njim so predsedovali društvu zaporedoma gg. *Josip pl. Persa*, Avgustin baron *Codelli*, prvostolne cerkve prošt, c. kr. dež. sodnije svétnik *Aleksander pl. Claricini* — in zdaj stoji društvu na čelu njegova prevzvišenost *France grof Cronini-Cronberg*, unuk onega *Ivana Krst. Coroini-ja*, kateri je, kakor smo poprej omenili, toliko let kot podpredsednik in predsednik uspešno deloval v povzdigo našega kmetijstva.

Da je društvo doživelo svojo *stopetindvajsetletnico* pod vodstvom tako odličnega, v vseh krogih priljubljenega, za svoj dom in za svoje rojake neumorno

skrbečega in trudečega se moža, to mu bodi *bonum omen*, veselo znamenje srečne bodočnosti.

Da se pa ta *omen* dejansko izpolni, podajmo si deželani od obeh strani bistre Soče bratske roke k skupnemu, složnemu, vstrajnemu delovanju na kmetijskem polji, na katerem nas ne ločijo ne krajne, ne narodnostne meje, mariveč nas vežejo skupne prevažne koristi ter nas nujno vabijo, da delujemo v zmislu krasnega gesla našega viteškega Vladarja :

Viribus unitis !

KAZALO.

	Str.
Uvod	1
Ustanovitev c. kr. kmet družbe	4
Poziv duhovenstvu	13
Prvi društveni tajnik	14
Prva društvena kmetija	15
Predlogi proti kmečki lenobi	16
Prvi kmečki društveniki	17
Darila za kmetijske namene	17
Pisani in tiskani poduki	19
Svilorejske stvari	20
Prepoved skupne paše	21
Kmetijske novosti	22
Strojarski stroj	23
Čudovit stroj	23
Prva papirnica	24
Kmečka pravila o žitnej setvi	24
Predsedništvene zadeve	25
Omejitev trtoreje	26
Podnebna opazovanja	26
Najdbe premoga	26
Stare bovške razmere	27
Ljudške razmere na Telninskem, v Brdih in na Krasu	29
Razprave o razdelitvi občinskih zemljišč	30
Pogled v poznejo dobo	31

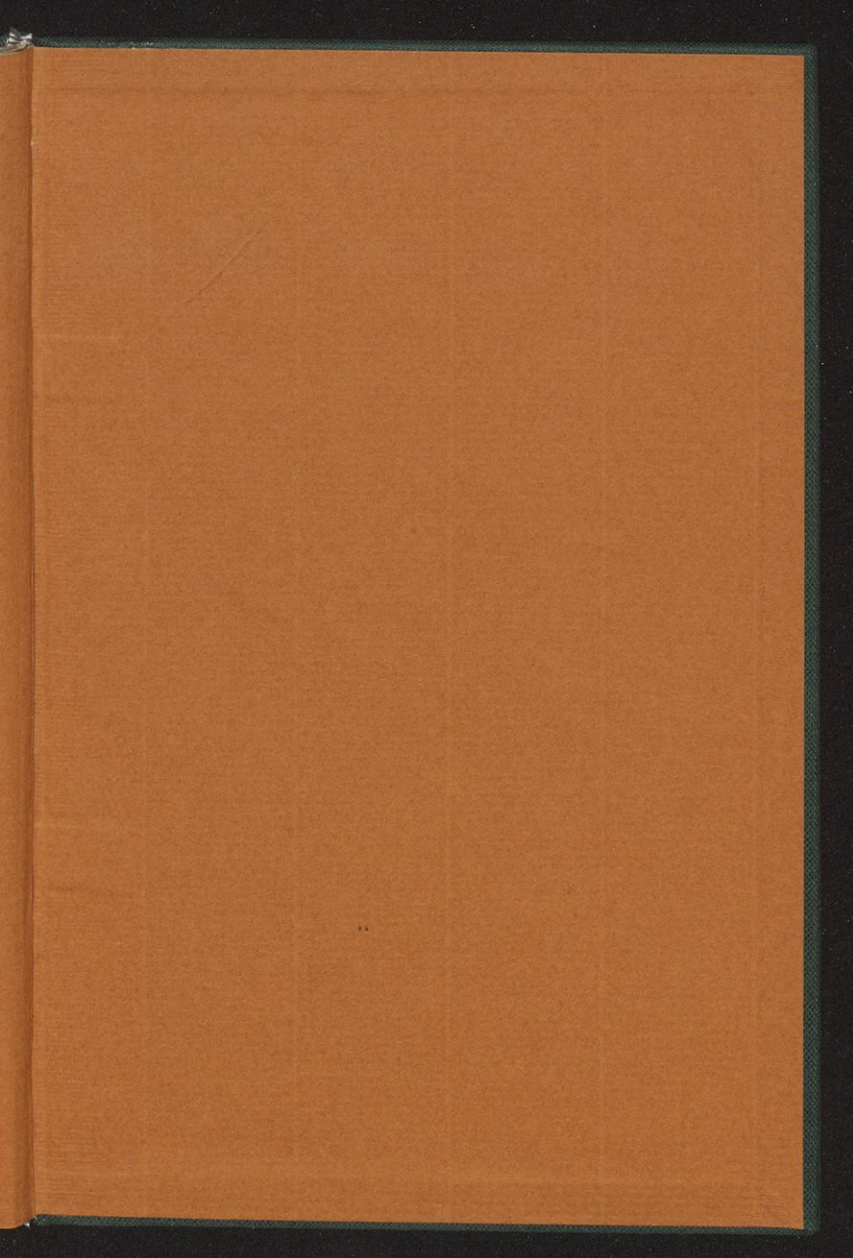
COBISS 1042x00

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000426083

Priročni zakonik

za pokneženo grofijo Goriško in Gradiško

izdal

E. KLA V ŽAR.

Ta zbirka zakonov obsega med drugim na 426 straneh občinski red in volilnik za občine na Goriškem, postavo zastran skladanja stroškov za cerkve in duhovnijska poslopja, domovinsko postavo, cestne postave, postavo zastran varstva poljskega blaga in druge kmetijske postave, volilni red za trgovinsko zbornico v Gorici, vse šolske postave itd.

S pomočjo kronološkega in abecednega kazala najde se koj vsaka postava.

Knjiga stane mehko vezana 1 gl. 60 kr., elegantno v platno vezana 2 gl.

Priročni šolski zakonik

izdal

E. KLA V ŽAR.

Obsega vse šolske postave, veljavne za pokneženo grofijo Goriško in Gradiško.

Stane mehko vezan 60 kr., v platno vezan 80 kr.

Obe knjigi prodaja

SPIRIDJON SKERT

knjigotržec v Gorici

na Travniku št. 14. — v semeniški ulici št. 12.